

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра психолого-медико-педагогічних-основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИКО-ГРАФІЧНИХ НАВИЧОК У
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ»**

Виконала: студентки 2 курсу група KorL1- М 19z
Спеціальність 016 Спеціальна освіта
Гакало М.В

Науковий керівник:
Бугера Ю.Ю,
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

Кам'янець-Подільський-2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ФОНЕТИКО-ГРАФІЧНИХ НАВИЧОК У ЗАГАЛЬНІЙ ТА СПЕЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ	7
1.1 Особливості мовленнєвого розвитку молодших школярів.....	7
1.2. Нейропсихологічні основи формування фонетико-графічних навичок у дітей	29
1.3. Особливості формування фонетико-графічних навичок у молодших школярів з порушенням мовлення	23
Висновок до розділу 1.....	27
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ДІАГНОСТИКИ РОЗВИТКУ ФОНЕТИКО-ГРАФІЧНИХ НАВИЧОК У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМ МОВЛЕННЯ	29
2.1 Методика вивчення фонетико-графічних навичок в молодших школярів з порушеннями мовлення	43
2.2. Якісний та кількісний аналіз результатів дослідження фонетико-графічних навичок в молодших школярів з порушеннями мовлення	50
2.3. Напрямки корекційної роботи з формування фонетико-графічних навичок в молодших школярів з порушеннями мовлення	56
Висновки до розділу 2.....	44
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	70

ВСТУП

Оволодіння фонетико-графічними навичками є дуже важливими для школяра, оскільки вони уможливають цілісне засвоєння навчальної програми, побудову соціальних стосунків з однолітками та відчуття комфорту у середовищі класу та школи. Письмо, є основним способом отримання учбової інформації і грає провідну роль у процесі засвоєння знань, тому можливі порушення письма є серйозною перешкодою для забезпечення оптимального процесу навчання дітей. За останні роки, зростає кількість дітей початкових класів, що зазнають мають труднощі в навчанні спричинені нездатністю опанувати необхідними навичками письма. Сьогодні можна говорити про те, що проблема порушень писемного мовлення в дітей є актуальною не тільки для логопедичної практики, а й усієї системи дошкільної і шкільної освіти в Україні.

Над проблемою дослідження причин і механізмів виникнення порушень писемного мовлення та шляхів їх усунення працювали різні спеціалісти: психологи (О. Лурія), дефектологи (М. Хватцев), нейропсихологи (О. Корнєв, С. Мнухін, Р. Ткачев, Л. Цветкова) психофізіологи (О. Токарева), лінгвісти (В. Орфінська), психологи, педагоги, логопеди (Т. Ахутина, Н. Гаврилова, Н. Голуб, О. Гопіченко, О. Іншакова, Г. Каше, Ю. Коломієць, І. Лазарева, Р. Левіна, Р. Лалаєва, А. Лурія, Л. Парамонова, Т. Пічугіна, Л. Спірова, І. Садовнікова, Н. Чередніченко, М. Шеремет, та ін.).

Як відомо, писемне мовлення на відміну від усного формується в умовах цілеспрямованого навчання, нейропсихологічні механізми його становлення закріплюються в період навчання грамоти і вдосконалюються в ході подальшої освіти. Це зумовило вибір теми нашого дослідження «Формування фонетико-графічних навичок у молодших школярів з порушеннями мовлення»

Об'єкт дослідження: діти з фонетико-графічними порушенням мовлення молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження: формування фонетико-графічних навичок у дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження: розглянути та дослідити особливості формування фонетико-графічних навичок у дітей молодшого шкільного віку

Завдання дослідження:

- Здійснити теоретичний аналіз загальної та спеціальної літератури й визначити стан розробленості проблеми дослідження, сутності її ключових понять та основних положень.
- Визначити особливості діагностики розвитку фонетико-графічних навичок у молодших школярів з порушеннями мовлення.
- Емпірично дослідити та проаналізувати рівень сформованості фонетико-графічних навичок у молодших школярів з порушеннями мовлення
- Розробити корекційно-розвивальну програму формування фонетико-графічних навичок у молодших школярів з порушеннями мовлення.

Методи дослідження: *теоретичні:* вивчення та аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної та методичної літератури; вивчення особливостей порушення фонетико-графічних навиків з сторони психології, логопедії та нейропсихології; *емпіричні:* констатувальний експеримент; *статистичні:* кількісний і якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Експериментальна база дослідження: Середня загальноосвітня школа "Надія" місто Львів.

Теоретична значущість полягає у здійсненні теоретичного аналізу загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми розвитку фонетико-графічних навиків у молодшого школяра.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості експериментальної корекційно-розвивальної програми формування фонетико-графічних навичок у молодших школярів з порушеннями мовлення, яке може використовуватись вчителями-логопедами, вчителями, вихователями, корекційними педагогами в освітньому процесі, студентами під час проходження педагогічної практики.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю. Також, у дипломній роботі використовувались попередні публікації:

- Участь у 2 студентській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції та актуальні проблеми педагогічної освіти» 2017р.
- Участь у 2 турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт з галузей знань і спеціальностей у 2018-2019 н.р. за напрямом «Актуальні проблеми інклюзивної освіти».

Структура дипломної роботи: Дипломна робота магістра включає вступ, два розділи, висновки до них, загальні висновки, список використаних джерел та додатки.

ВИСНОВКИ

Результати теоретичного та практичного аналізу проблеми формування фонетико-графічних навичок у молодших школярів з порушенням мовлення дозволили зробити наступні висновки.

Виділено особливості фонетики та графіки, що відіграють важливу роль в навчанні молодшого школяра, оскільки за допомогою них дитина може цілісно сприймати навчальні предмети. Від цього буде залежати успішність в школі, сприйняття предметів, відтворення інформації у зошитах та подальшого професійного становлення.

Проаналізовано мовленнєву готовність дитини до навчання у школі та проблеми, які можуть виникнути у процесі засвоєння навчального матеріалу. Зазначено, що дитині із мовленнєвими процесами засвоювати матеріал буде значно важче, та на основі цього будуть виникати різноманітні проблеми.

Визначено, що до причин неможливості володіння грамотним письмом відносять: порушення зорово-просторового гнозису, уваги, пам'яті, аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, контролю, особливістю мовленнєвого та слухового аналізатора, порушення слухової диференціації, порушення вимови фонем, порушення сформованості лексико-граматичної сторони мовлення, порушення оптичного сприйняття букв, порушення взаємодії правої та лівої півкуль, ураження мовних центрів (центр Брока та центр Верніке), ураження скроневої, тім'яної, потиличної та лобної ділянок

Виділено, що дитині з фонетико-графічними порушеннями важко сприймати та засвоювати інформацію, концентруватися, аналізувати. У дитини виникають труднощі у навчанні, проблеми із засвоєнням та сприйманням навчального процесу.

Проаналізовано особливості будови головного мозку, особливості 3 блоків. На основі розуміння функціонування 3 блоків, ми можемо орієнтуватися в особливостях фонетико-графічних порушень. Ми зможемо припустити про місце локалізації порушення. Функціонування 3 блоків відбувається поступово, тому корекційно-розвивальна програма повинна підібратися теж поступово. В основному на фонетико-

графічні порушення будуть впливати 2 та 3 блок головного мозку. Другий блок буде відповідати за сприймання та утримування інформації, що буде відігравати велику роль у формуванні фонетико-графічних навиків.

Блоки головного мозку розташовані від заднього до переднього відділу голови. Кожен блок та зона кори головного мозку відповідає за певну функцію, яка важлива для формування фонетико-графічних навичок. Ці всі ділянки взаємодіють між собою і забезпечують цілісну роботу організму.

На виникнення мовленнєвих порушень впливають різноманітні фактори у пренатальному, натальному та постнатальному періодах.

Дуже важливим аспектом є профілактика виникнення мовленнєвих порушень. Важливо матері берегти себе у період вагітності, вибрати хорошого лікаря, який буде приймати роди та за потреби обстежити в найшвидший період дитину.

Описані методики діагностування, проведені дослідження та запропоновані вправи для корекційної роботи фонетико-графічних порушень.

Визначено, що діагностування дитини зі сторони нейропсихології, психології та логопедії дасть нам розширену картину про порушення дитини та інформацію про місце ураження, психологічні та мовленнєві порушення, які будуть впливати на формування фонетико-графічних навичок, а також підбір корекційно-розвивальної програми при їх порушеннях.

Доведено, що в корекційній роботі поєднання цих 3 напрямків дасть позитивний результат, бо ми зможемо мати цілісну картину про порушення та надати комплексну корекційну допомогу.

За загальними показниками ми можемо зробити висновок, що низького рівня розвитку із даних факторів майже немає у дітей із нормальним мовленнєвим розвитком, на відміну від дітей із мовленнєвими порушеннями. У дітей із порушеннями мовлення є також високі показники розвитку, але в основному це діти із легким мовленнєвим порушенням-дислалією.

Описано методики діагностики фонетико-графічних порушень, використовуючи психологічну, нейропсихологічну та логопедичну сторону. Розробляючи методики вказувались завдання, які ми ставимо перед собою під час

проведення нейропсихологічної, психологічної та логопедичної діагностики. Також ми вказували етапи та оцінювання проведених методик.

Якісний та кількісний аналіз нам показав взаємодію між моторними зонами та мовленнєвими. Також, про взаємодію мовленнєвої та психологічної діяльності.

На основі здійсненої діагностичної роботи розроблено програму нейропсихологічного, психологічного та логопедичного обстеження, а також корекційно-розвивальні вправи для корекції фонетико-графічних порушень у дітей молодшого шкільного віку.

Проведене нами дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування фонетико-графічних порушень у дітей молодшого шкільного віку. Перспективними напрямками дослідження є впровадження системи корекційних занять щодо формування фонетико-графічних навичок у дітей цієї категорії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Анатомо-фізіологічні механізми мовленнєвої діяльності: веб-сайт. URL.: <https://studfile.net/preview/5721922/>
2. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика : теорія і практика. Запоріжжя : Просвіта, 2000. – 216 с.
3. Будова і функції середнього мозку : веб-сайт. URL.: https://pidru4niki.com/1605042652980/meditsina/budova_funktsiyi_serednogo_mozku
4. Вищі функції нервової : веб-сайт. URL.: http://www.dnu.dp.ua/metodi/ffeks/Physichna_i_biomedichna_electronika/4Kurs/Dregval_I_V_neirofiziolog/lekzia2.doc
5. Вікова та педагогічна психологія Уява : веб-сайт. URL.: <http://westudents.com.ua/knigi/495-vkova-ta-pedagogchna-psihologya-skripchenkov.html>
6. Гакало М.В. гіперактивність: прояв характеру або захворювання? Сучасні тенденції та актуальні проблеми педагогічної освіти : Матеріали студентської науково- практичної конференції. Львів, 2017р. – 2.С.
7. Графічні вправи. Робота з кольоровими : веб-сайт. URL.: <https://46.com.ua/post/456>
8. Дитяча психологія: особливості розвитку молодшого школяра : веб-сайт. URL.: [mamulka.pro.ru>ditina/vid...psihologija...osoblivosti](http://mamulka.pro.ru/ditina/vid...psihologija...osoblivosti)
9. Діти з порушеннями мовленнєвого розвитку : веб-сайт. URL.: http://mart10032013.blogspot.com/2017/04/blog-post_45.html
10. Етапи та умови формування навичок читання й письма : веб-сайт. URL.: <http://www.d-learn.pu.if.ua/data/users/8572/5%20kurs.2.doc>
11. Інклюзивна освіта: від рівних прав до рівних можливостей (інтеграція дітей із особливими освітніми потребами у звичайну школу) : веб-сайт. URL.: <http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/inkliuzivna-osvita-vid-rivnikh-prav-do-rivnikh-moz.html>
12. Коли дитині потрібен логопед? : веб-сайт. URL.: <https://zhyvyaktyvno.org/news/koli-ditin-potrben-logoped>

13. Комісуральні провідні шляхи : веб-сайт. URL.: <https://studfile.net/preview/7309026/page:14/>
14. Коробко С., Коробко О.П. Психологія дитинства: практикум.– К.: Главник, 2006
15. Коробко С., Коробко О. Робота психолога з мол. школярами: Методичний посібник.- К.: Літера ЛТД, 2006, с.136
16. Лебеохиський В.В., Бардышевская М.К.- Психологія аномального розвитку ребенка ; хрестоматія: Изд-во МГУ : Моск. психол-соц. ин-т, 2006.-817 с.
17. Листопада- Міжнародний день логопеда: веб-сайт. URL.: http://umanpedcollege.at.ua/new4/do_dnja_logopeda_2019.pdf
18. Логопедія: підручник /за ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. Та доповн. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – с. 543 – 576.
19. Логопедія: підручник /за ред. М.К. Шеремет. – Вид. 3-тє, перер. Та доповн. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – с. 543 – 576.
20. Методи вивчення психічного розвитку дитини-дошкільника/ Т.О. Піроженко, Л.Г. Подоляк та ін., - К.: Світоч, 2003
21. Мовленнєва готовність дитини до шкільного навчання : веб-сайт. URL.: <http://dnz24.org.ua/post/396>
22. Москалець В. П. Психологія особистості : навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури», 2013. – 416 с.
23. Неврологічні основи логопедії : навч. посіб. / М. К. Шеремет, О. В. Боряк; Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. - Суми : Цьома С. П., 2016. - 251 с.
24. Нейропсихологія, як наука : веб-сайт. URL.: <http://www.vnmu.edu.ua/downloads/medpsychology/20121212-140025.doc>
25. Основи методики виховання правильної вимови звука при дислалії : веб-сайт. URL.: http://npu.edu.ua!/ebook/book/html/D/ikpp_kl_Hrestomatiya_z_logopedii/310.html
26. Основні функціональні блоки мозку : веб-сайт. URL.: https://stud.com.ua/28975/psihologiya/osnovni_funktsionalni_bloki_mozku

27. Пахомова Н. Мовленнєва готовність дітей дошкільного віку з тяжкими вадами мовлення. Дефектологія.- 2005. № 3
28. Передумови формування писемного мовлення у дітей з тяжкими порушеннями мовлення : веб-сайт. URL.: <http://www.edudirect.net/sopids-1021-1.html>
29. П. Психологічна діагностика інтелекту, мислення, креативності дитини.— К.: Мікрос- СВС, 2003
30. П. Психологія дитинства: практикум.— К.: Главник, 2006
31. П. Психологія дитинства: практикум. Навч. посібник.- К.: Главник, 2006.
32. П. Психологія дитинства: практикум. Навчальний посібник.- К.: Главник, 2006
33. Порушення мовленнєвого розвитку: основні : веб-сайт. URL.: <http://www.ussf.kiev.ua/ieinfoletters/85/>
34. Порушення мовлення - які вони бувають : веб-сайт. URL.: <https://sites.google.com/site/logopedochka1/porusenna-movlenna---aki-voni-buvaut>
35. Принципи роботи логопеда з дітьми. Основні принципи логопедичної роботи з усунення порушень писемного мовлення : веб-сайт. URL.: <https://actionvideo.ru/uk/sovetskaya/principy-raboty-logopeda-s-detmi-v-dou-osnovnye-principy-logopedicheskoi.html>
36. Проблема надання допомоги дітям із порушенням писемного мовлення: основні положення : веб-сайт. URL.: <https://www.bestreferat.ru/referat-218358.html>
37. Профілактика порушень мовлення : веб-сайт. URL.: http://osvita-mvk.if.ua/content&content_id=1218
38. Психологія : веб-сайт. URL.: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F>
39. Психологія формування писемного мовлення у дітей : веб-сайт. URL.: <https://studfile.net/preview/5187884/>
40. Розвиток пізнавальної діяльності : веб-сайт. URL.: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/korekciini_programy/4-3.-rozvitok-piznavalnix-proczesiv.pdf

41. Соботович Е.Ф. Л.Е. Андрусишин, Л.И. Бартенева. Методика виявлення речевих порушень у дітей і діагностика їх готовності к школьному обучению. „Актуальна освіта”, 1998. – 127 с.
42. Структурно-функціональна організація спинного та головного мозку нервової : веб-сайт. URL.: <http://lib.univd.edu.ua/?controller=service&action=downloadRep&id=120979>
43. Тема 12 принципи організації логопедичних занять із дітьми із заїканням дислалії : веб-сайт. URL.: <https://studfiles.net/preview/5186116/>
44. Теорія о.Р.Лурія про мозкову організацію вищих психічних функцій : веб-сайт. URL.: <https://studfile.net/preview/5720690/page:4/>
45. Фонетика і графіка: методика та значення : веб-сайт. URL.: <https://osvita.ua/vnz/reports/pedagog/14856/>
46. Фонетика. Графіка. Орфоепія : веб-сайт. URL.: https://edera.gitbook.io/ed-era-book-ukr/fonetika_grafka_orfoepya
47. Фонетика. Графіка. Орфоепія : веб-сайт. URL.: <https://ivanna-site.in.ua/fonetyka>
48. Функції варолієва моста : веб-сайт. URL.: https://stud.com.ua/26933/meditsina/funktsiyi_varolieva_mosta
49. Функції мозочка та їх механізми : веб-сайт. URL.: <https://studfile.net/preview/1551787/page:10/>
50. Хрестоматія по логопедии / Под ред. Л. С. Волковой. – В 2-х томах. – М. : ВЛАДОС, 1997. – 428 с. – Т. 2.
51. Чамат П. Р. О. Д. Кардаш. Психологія : підручник для педагогічних училищ. Харків : « Радянська школа», 1954. – 248с.
52. Чередниченко Н.В. Особенности овладения основами фонетики и графики младшими школьниками с нарушениями речевого развития : веб-сайт. URL.: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/16632/1/Cherednichenko.pdf>